

Proces rewitalizacji a rozwój zrównoważony miasta

Piotr Hajduga

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: piotr.hajduga@ue.wroc.pl
ORCID: 0000-0002-6946-8598

Anna Mempel-Śnieżyk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: anna.sniezyk@ue.wroc.pl
ORCID: 0000-0001-7704-4923

Cytuj jako: Hajduga, P. i Mempel-Śnieżyk, A. (2023). Proces rewitalizacji a rozwój zrównoważony miasta. W: D. Rynio, A. Zakrzewska-Półtorak (red.), *Przestrzeń i regiony w nowoczesnej gospodarce. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Korenikowi* (s. 283-293). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Streszczenie: W opracowaniu poruszono kwestie związane ze zmianami zachodzącymi w miastach, prowadzącymi do problemów z porzuconymi obszarami oraz z istniejącą infrastrukturą. Obszary te stanowią jednocześnie wyzwanie i możliwości dla rewitalizacji miejskiej, co może przynieść korzyści gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Rewitalizacja uznawana jest wśród urbanistów i architektów za skuteczny, zrównoważony instrument wprowadzania społecznie pożądaných i trwałych zmian w obszarach urbanizowanych. Przeprowadzanie procesów rewitalizacji miast wymaga zrównoważonego podejścia i zaangażowania różnych interesariuszy, aby stworzyć bardziej przyjazne dla życia i zintegrowane ramy rozwojowe. W celu przedstawienia procesu rewitalizacji w kontekście rozwoju zrównoważonego w pierwszej kolejności skoncentrowano się na celach rewitalizacji, w drugiej kolejności odniesiono się do zmian w ustawodawstwie co do rewitalizacji i opinii autorów badających to zagadnienie. W następnej kolejności zaprezentowano koncepcje rozwojowe miast, których działania realizowane w ramach wdrażanych koncepcji rozwojowych obejmują procesy rewitalizacji.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, zrównoważony rozwój, przestrzeń miejska.

JEL Classification: R11, R52, Q56

1. Wstęp

Obecnie można zaobserwować problemy miast związane zarówno ze wzmożoną urbanizacją, jak i z odpływem ludności. Jednym z problematycznych skutków zmian, jakie zachodzą w miastach, są porzucone i zdegradowane obszary oraz istniejąca in-

frastruktura. Z drugiej strony stanowią one wyzwanie, a zarazem możliwości dla ponownej funkcjonalizacji, rewitalizacji i regeneracji miejskiej, zapewniając korzyści gospodarcze, społeczne i środowiskowe.

Względne znaczenie funkcji miejskich zmienia się w czasie i w zależności od miejsca. Dotychczasowe funkcje lub specjalizacje sektorowe mogą nie być już potrzebne, a udogodnienia związane z tymi funkcjami mogą być przestarzałe, nieadekwatne do zmieniających się potrzeb czy też zbędne. Zmiany w obszarach miejskich mogą być determinowane czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi. Rewitalizację miejską można uznać za wynik wzajemnego oddziaływania tych wielu źródeł wpływu.

Samorząd lokalny odgrywa znaczącą rolę w tworzeniu i wdrażaniu polityk i inicjatyw promujących rewitalizację gospodarczą, społeczną, kulturalną i środowiskową. Samorządy lokalne dysponują narzędziami politycznymi i regulacyjnymi do określania i kontrolowania użytkowania gruntów oraz fizycznego kształtu środowiska miejskiego. Odpowiedzialność samorządów lokalnych może się różnić w zależności od krajowego systemu instytucjonalnego czy udziału w budżecie gminy środków pochodzących z podatków i opłat lokalnych. Jednak w większości przypadków miasta posiadają istotne kompetencje w zakresie zagospodarowania przestrzennego, zarządzania transportem i mobilnością, gospodarką wodno-ściekową i innych usług publicznych, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na ich rozwój.

Samorząd lokalny, pełniąc funkcję mediatora pomiędzy różnymi interesariuszami tj. przedsiębiorstwami, mieszkańcami i organizacjami społecznymi, może wpływać na uwzględnienie ich interesów w procesie rewitalizacji. Dzięki ścisłej współpracy z tymi zainteresowanymi stronami i przyjęciu podejścia opartego na współpracy samorząd lokalny może pomóc w stworzeniu wspólnej wizji przyszłości społeczności i zapewnić, że proces rewitalizacji będzie sprzyjał rozwojowi zrównoważonemu i włączeniu społecznemu. Celem rozważań jest zidentyfikowanie roli polityki przestrzennej dotyczącej rewitalizacji jako determinanty rozwoju zrównoważonego.

2. Pojęcie i istota oraz cele rewitalizacji

Termin „rewitalizacja” opisuje bardzo skomplikowany proces, którego przebieg zależy od wielu czynników. Określenie to najlepiej oddaje zarówno charakter zachodzących zmian, jak i istotę samego procesu. W języku łacińskim słowo *vitalis* oznacza: należący do życia, zdolny do życia, dający życie, wart życia, a przedrostek *re* – znowu, na nowo, powtórnie (Kumaniecki, 1982, s. 420, 540). W popularnym aktualnie języku międzynarodowym, czyli angielskim, występują trzy równoznaczne określenia używane odnośnie do rewitalizacji – *revitalization*, *urban renewal* i *urban redevelopment*. Bliższa ich analiza semantyczna pozwala potraktować pierwsze – *revitalization* – jako szersze, dotyczące nie tylko przestrzeni miejskiej. *Urban redevelopment* można tłumaczyć jako ponowny rozwój, natomiast *urban renewal* jako odnowienie miasta (Czaja, 2018, s. 66).

Pojęcie rewitalizacji jest najczęściej stosowane w odniesieniu do części jednostek terytorialnych, które w wyniku przemian, głównie gospodarczych, społecznych, a także ekonomicznych, uległy degradacji, ponieważ całkowicie lub częściowo utraciły swoją pierwotną funkcję i przeznaczenie.

Tabela 1. Rodzaje rewitalizacji rozpatrywane z punktu widzenia geografii społeczno-ekonomicznej

Rodzaje	Opis
Implantacyjna	Polega na wprowadzeniu do zdegradowanego terenu nowych funkcji i form przestrzennych. Działania te podejmowane są i ustalane poza samym obszarem. Istotne jest również założenie, że bezpośrednimi odbiorcami nowej przestrzeni będą przybysze, a lokalni mieszkańcy jedynie pośrednio skorzystają z wprowadzonych zmian „przez pojawienie się nowych usług, których mogą być odbiorcami, czy też zaistnienie przede wszystkim lepszego i ciekawszego miejsca w kategoriach estetyki krajobrazu miejskiego”.
Integracyjna	Podobna jest do rewitalizacji implantacyjnej. Podstawową różnicą jest natomiast włączenie lokalnej społeczności w proces decyzyjny oraz proces samych przekształceń. Skutkiem podejmowanych działań powinna być poprawa jakości życia mieszkańców, powstanie nowych miejsc pracy, a także możliwość zdobycia nowych kwalifikacji przez obecnych mieszkańców. W tym znaczeniu, jak podkreślają specjaliści, rewitalizacja jest nie tylko procesem przekształceń funkcjonalno-przestrzennych, ale znacznie szerszym i bardziej złożonym procesem społeczno-gospodarczym.

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Kaczmarek, 2001, s. 27).

Tabela 2. Wymiary rewitalizacji

Wymiary	Opis
Przestrzenny	Podkreśla widoczne elementy procesu rewitalizacji, którymi są m.in. kompozycja urbanistyczna, nowa zabudowa, a także wykreowana nowa jakość przestrzeni miejskiej.
Społeczny	Podkreśla, że niezwykle istotnym elementem rewitalizacji są ludzie, gdyż to oni są bezpośrednimi odbiorcami nowej przestrzeni, ale również sprawcami tego procesu. W procesie rewitalizacji w wymiarze społecznym ludzie występują w podwójnej roli: <ul style="list-style-type: none"> ■ z jednej strony, uczestniczą w procesach decyzyjnych, począwszy od planowania, określania celów, sposobu realizacji, aż do wykonania (stanowią tzw. zbiorowość zewnętrzną lub sprawców procesu rewitalizacji); ■ z drugiej strony, są to lokalni mieszkańcy, którzy bezpośrednio podlegają wpływom podejmowanych działań.
Gospodarczy	Podkreśla, że celem rewitalizacji jest poprawa istniejącej sytuacji gospodarczej oraz społecznej. Elementem tego procesu jest częściowa lub całkowita zmiana struktury funkcjonalnej. Bardzo często wcześniej prowadzone działalności gospodarcze (m.in. przemysłowe) zastępowane są nowoczesnymi dziedzinami z sektora usług, które chętnie lokowane są w nowych przestrzeniach.
Kulturowy	Podkreśla, że rewitalizacja jest procesem dostosowawczym istniejącej tkanki miejskiej do nowych, bieżących potrzeb mieszkańców z jednoczesnym zachowaniem materialnego świadectwa minionego etapu rozwoju miasta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Kaczmarek, 2001, s. 45-49, 51-52).

W rozważaniach z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej, szczególnie w kontekście zniszczonych terenów przemysłowych, rewitalizacja rozumiana jest jako złożony proces naprawczy dotyczący danej zdegradowanej przestrzeni miejskiej, podczas którego do zniszczonej – „martwej” tkanki jednostki terytorialnej wprowadzane są również inne niż tradycyjne nowe funkcje (Kaczmarek, 2001, s. 22-23). Celem

Tabela 3. Typy rewitalizacji

Typy	Opis
Spoleczna	Skoncentrowana jest na społeczności lokalnej i poprawie jej sytuacji społeczno-ekonomicznej. Wiąże się z kreowaniem kapitału ludzkiego. Ważnym zadaniem rewitalizacji społecznej jest tworzenie korzystnego „klimatu mentalnego” wśród społeczności miast poddawanych rewitalizacji. Niezwykle istotna jest akceptacja działań i współuczestnictwo zarówno samych mieszkańców, jak i przedsiębiorców oraz użytkowników miasta. Dzięki oddziaływaniu na mentalność, kształtując lub odwołując się do systemu wartości i postaw ludności, możliwe jest osiągnięcie konkretnych celów rewitalizacji dotyczących zmian struktury społecznej, zachowania dziedzictwa kulturowego, zmniejszenia pauperyzacji społeczeństwa, a także wykluczenia i patologii społecznych.
Gospodarcza	Odnosi się do działań mających na celu ożywienie gospodarcze ośrodka miejskiego lub jego fragmentu. Związana jest ona z poprawą efektywności funkcjonowania lub zmianą przeznaczenia wybranych obszarów. Dotyczy działań związanych z przekształceniami gospodarki miasta, tj. odnoszących się do restrukturyzacji podmiotów gospodarczych i ich otoczenia instytucjonalnego, zmian powiązań organizacyjnych, produkcyjnych i przestrzennych pomiędzy poszczególnymi uczestnikami życia gospodarczego jednostki terytorialnej. Polega ona również na zmianie w gospodarowaniu zasobami czynników produkcji, w tym szczególnie racjonalnym zużyciu zasobów wyczerpywalnych, wprowadzaniu nowoczesnych technik produkcji i organizacji. Istotą tego procesu jest więc przebudowa bazy ekonomicznej ośrodka miejskiego, tj. egzogenicznych i endogenicznych rodzajów prowadzonej działalności gospodarczej w mieście.
Kulturowa	Koncentruje się na podtrzymaniu tradycji, ochronie dziedzictwa kulturowego i materialnego jednostki terytorialnej.
Przestrzenna	Dotyczy przekształceń kompozycji urbanistycznej, architektury i jej szczególnych walorów, a także poprawy jakości przestrzeni miasta. Związana jest z wprowadzaniem szeroko rozumianego ładu przestrzennego, ze zmianą sposobu zagospodarowania wybranych obszarów, przywracaniem poprawnych relacji między gospodarką a środowiskiem przyrodniczym. Zmiany jakościowe, które zachodzą w procesie rewitalizacji, dotyczą ingerencji w strukturę materialną ośrodka miejskiego. Wprowadzane przekształcenia architektoniczno-urbanistyczne, nowe inwestycje mają nadawać nowej wartości zachowanym zasobom kapitału rzeczowego. Podejmowane działania dotyczą m.in. rehabilitacji i restauracji, nowej adaptacji zabytkowych budynków przemysłowych, usługowych lub mieszkalnych, ale również likwidacji zdekapitalizowanej zabudowy oraz budowy nowych obiektów i kompleksów. Przekształcenia przestrzenne w jednostkach terytorialnych i poprawa jakości ich przestrzeni publicznych oraz półpublicznych wpływa tym samym na wizerunek miasta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Godlewska-Majkowska, 2008, s. 146-147).

działań podejmowanych w tym procesie jest zapewnienie harmonijnego oraz zrównoważonego rozwoju poprzez adaptację i odpowiednie zagospodarowanie danego obszaru do zmieniających się potrzeb mieszkańców. Zadaniem rewitalizacji są: poprawa warunków życia i pracy w ośrodku miejskim, przywrócenie ładu przestrzennego, ożywienie gospodarcze danego terenu, jak również ochrona i zachowanie starych, często zabytkowych tkanek miasta. W wyniku tych działań następuje zmiana struktury funkcjonalno-przestrzennej zniszczonych obszarów (Boryczka, 2019, s. 146).

Dodatkowo na gruncie geografii społeczno-ekonomicznej eksponuje się cztery wymiary procesu rewitalizacji (tab. 2). Każdy z nich ma cechy, dzięki którym określić można jego znaczenie w całym procesie przekształceń.

Wobec złożoności problemów i struktury jednostki terytorialnej rewitalizację należy postrzegać jako proces długookresowy odnoszący się jednocześnie do różnych sfer funkcjonowania ośrodka miejskiego. Z tego punktu widzenia w literaturze przedmiotu wyróżnić można rewitalizację społeczną, gospodarczą, kulturową oraz przestrzenną (tab. 3).

Należy również wspomnieć o dwóch zasadniczych podejściach do przedmiotu rewitalizacji. Pierwszym jest rewitalizacja ukierunkowana na ludzi (*People-Based Initiatives* – PBI) (Andersson, 2006, s. 793), rozumiana jako działania skierowane na pomoc osobom, które przez procesy wykluczenia, koncentracji ubóstwa i stygmatyzacji biednych dzielnic nie mogą konkurować na rynku pracy i nie będą w stanie samodzielnie na niego powrócić. Drugim podejściem jest rewitalizacja ukierunkowana na obszar (*Area-Based Initiatives* – ABI), rozumiana jako działania skierowane przede wszystkim na poprawę stanu środowiska budowlanego i naturalnego miejskich obszarów kryzysowych, konkurencyjności obszaru jako miejsca lokalizacji przedsiębiorstw oraz jakości życia mieszkańców (Jadach-Sepiolo, 2017, s. 30-32).

K. Skalski uznaje rewitalizację za „(...) kompleksowy program remontów, modernizacji zabudowy i przestrzeni publicznych, rewaloryzacji zabytków na wybranym obszarze, najczęściej dawnej dzielnicy miasta, w powiązaniu z rozwojem gospodarczym i społecznym. Rewitalizacja to połączenie działań technicznych – jak np. remonty – z programami ożywienia gospodarczego i działaniem na rzecz rozwiązania problemów społecznych, występujących na tych obszarach: bezrobocie, przestępczość, brak równowagi demograficznej” (Skalski, 2010, s. 10). To interesujące ujęcie, ale nie wyczerpuje wszystkich możliwych sposobów pojmowania form rewitalizacji funkcjonalnej, rozumianej dynamicznie. Za rewitalizację uznać można także określenie nowych funkcji dla obszarów, które utraciły poprzednie tego typu znaczenie, oraz zmianę ich dotychczasowych funkcji, jak również wypracowanie zupełnie nowej przestrzeni społeczno-ekonomicznej (Czaja, 2018, s. 67).

3. Rewitalizacja miasta – zmiany w ustawodawstwie

W 2015 r. – w związku z wejściem w życie pierwszej w Polsce ustawy o rewitalizacji – wprowadzona została definicja ustawowa tego terminu. W myśl tej ustawy „rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji” (Ustawa z dnia 9 października..., 2015). Przepisy ustawy o rewitalizacji pozwoliły na wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, wprowadziły gminny program rewitalizacji, specjalną strefę rewitalizacji oraz miejscowy plan rewitalizacji (Bal-Domańska, 2020).

W praktyce społeczno-gospodarczej wykorzystuje się chętnie prawne określenie, że działaniom rewitalizacyjnym może zostać poddany obszar gminy znajdujący się w stanie kryzysowym z powodu nadmiernej koncentracji negatywnych zjawisk społecznych (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego), a także niedostatecznego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym jej mieszkańców oraz występowania różnych negatywnych zjawisk w sferze gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej (Ustawa z dnia 9 października..., 2015).

W Polsce dość powszechnie spotyka się niezrozumienie samego pojęcia rewitalizacji, jak również istoty i celów tego procesu (Dąbrowski, 2012, s. 26). Najczęściej następuje błędne odnoszenie rewitalizacji do pojedynczych działań związanych z odnową (rewaloryzacją) zespołów zabytkowych. Mylnie uważa się, że rewitalizacja jest tożsama z renowacją zabytków i polega na pracach remontowo-konserwatorskich. Niepoprawne rozumienie istoty rewitalizacji prowadzi do wielu praktycznych nieporozumień. Gminne samorządy terytorialne oczekują bowiem w jej ramach wsparcia finansowego dla przedsięwzięć remontowych, bez ożywienia lokalnych funkcji. W tym zakresie przedstawiane projekty często nie zawierają poważniejszych pomysłów (Czaja, 2018, s. 69).

Idea wielofunkcyjnej, *pro futuro* rewitalizacji nie jest zbyt powszechna oraz nie jest dobrze pojmowana na poziomie społeczności lokalnych oraz samorządów gminnych w naszym kraju. Jest to skutek wieloletniego braku rzeczywistych tradycji samorządowych w Polsce, świadomości możliwości kształtowania własnego otoczenia oraz odpowiedniej wiedzy, wyobraźni i motywacji. Budowanie podstaw samorządności terytorialnej na początku lat 90. XX w. także nie sprzyjało tworzeniu „małych ojczyzn”. Kolejne lata przyniosły doskonalenie funkcjonowania administracji samorządowej, ale nie pogłębiały relacji pomiędzy mieszkańcami a przestrzenią, w której żyją. Dopiero w ostatnim okresie pojawiły się elementy głębszej świadomości w tym zakresie, czemu nie sprzyja jednak nadmierne upolitycznienie aktywności lokalnej i samorządowej (Czaja, 2018, s. 69).

Pojęcie rewitalizacji, ograniczone niegdyś do odnowy pojedynczych, zdegradowanych obszarów miejskich, stało się obecnie podstawowym instrumentem polityki rozwoju lokalnego, skierowanego zarówno na materialne, jak i na społeczne zasoby miast. Minęły bowiem już czasy, kiedy o rozwoju miast decydowały lokalizacje wielkiego przemysłu i wielkopowierzchniowych terenów mieszkalnictwa. Planowanie przestrzenne powróciło na te obszary, które zostały w przeszłości zabudowane i są od dawna zamieszkałe. Chodzi o to, aby je restrukturyzować, odnawiać, stabilizować i konsolidować. Te właśnie tereny i mieszkająca tam aktywna, zdolna do innowacji i dobrze wykształcona społeczność lokalna będą decydowały o przyszłym rozwoju miast, rozumianym przede wszystkim jako rozwój jakościowy (Dąbrowski, 2012, s. 28).

W szczegółowy sposób krajowe ramy prawne rewitalizacji i ich wpływ na poziom lokalny przedstawia P. Ciesiołka (2017), wskazując, że w Polsce długie lata bez uregulowań prawnych przyczyniły się do braku działań w zakresie odnowy polskich miast. Jednak obecnie obserwowane są zmiany, w tym także te wynikające z polityki Unii Europejskiej (finansowanie projektów zmierzających do odnowy społecznej, gospodarczej i przestrzennej obszarów zaniedbanych). Wprowadzone zmiany legislacyjne w Polsce spowodowały, że rewitalizacja została w ostatnich latach włączona do kluczowych dokumentów kształtujących rozwój społeczno-gospodarczy i przestrzenny kraju, których zadaniem jest przyspieszenie i uporządkowanie procesu odnowy obszarów zdegradowanych. Obecny stan polityki w zakresie rewitalizacji cechuje się kompleksowością interwencji (formułowanie zintegrowanych projektów, obejmujących lokalne problemy w sposób całościowy), koncentracją działań (kumulowanie korzyści wynikających z nagromadzenia działań o różnym charakterze na niewielkim obszarze), komplementarnością działań (wzajemne uzupełnianie pod względem przestrzennym i problemowym oraz komplementarność międzyokresowa), zintegrowanym podejściem do rewitalizacji (integracja projektów rewitalizacyjnych oraz integracji programów strategicznych), współfinansowaniem rewitalizacji (finansowanie z funduszy Unii Europejskiej, przy dużym wsparciu środków krajowych, a także środków prywatnych, w czym pomoc ma m.in. inicjatywa JESSICA), monitorowaniem działań rewitalizacyjnych oraz edukacją w zakresie rewitalizacji (Ciesiołka, 2018).

4. Rozwój zrównoważony – kwestie interpretacyjne w kontekście rewitalizacji miast

Agenda 2030, zatwierdzona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 2015 r., określa 17 celów zrównoważonego rozwoju (SDGs), z których cel numer 11 „Make cities and human settlements inclusive, safe, resilient and sustainable” skupia się na miastach, wymagając, aby stały się one miejscami inkluzji, bezpieczne, odporne i zrównoważone (odnosząc się do zabudowy mieszkaniowej, zrównoważonych systemów transportowych, inkluzywnej urbanizacji, ochrony dziedzictwa przyrodniczego, jakości powietrza i zarządzania odpadami oraz zielonych i publicznych przestrzeni) (United

Nations, 2015). Choć SDGs zostały uzgodnione na szczelnie światowym i przyjęte przez rządy krajowe, są zasadniczo istotne dla podmiotów lokalnych i miejskich. Obszary tematyczne objęte celami zrównoważonego rozwoju – od eliminacji ubóstwa po ograniczenie zmian klimatycznych, wzrost gospodarczy, nierówności, szkolnictwo wyższe i zatrudnienie – są zasadniczo istotne dla obszarów miejskich, dlatego też to te jednostki są kluczowe dla pomyślnej realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Włączenie SDG 11 stanowi kluczowy krok w kierunku włączenia zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich do globalnych ram działania i zwiększania wpływu, jaki mogą mieć samorządy lokalne w osiągnięciu SDGs (Florida, 2015).

Badacze tematyki rozwoju miast zauważają, że nowe modele zrównoważonego rozwoju miast mają za zadanie sprostać celowi 11 Agendy 2030 i mogą być istotne w skali całego globu. Za główne koncepcje można uznać miasta inteligentne (*smart cities*), miasta dostępne (*accessible cities*), miasta zielone (*green cities*), miasta zwarte (*compact cities*), miasta odporne (*resilient cities*), miasta kreatywne (*creative cities*) i miasta 15-minutowe (*15 minutes cities*). Choć koncepcje różnią się od siebie i są dostosowane do potrzeb wdrażających je miast, to wszystkie odpowiadają współczesnym wyzwaniom związanym z osiągnięciem rozwoju zrównoważonego i SDG sprzez kreowanie zwartych struktur w przestrzeni miejskiej, ze sprawnym systemem komunikacji – ukierunkowanym na transport zbiorowy, rowerowy i pieszy (Ogrodnik, 2017), energooszczędnymi rozwiązaniami, korzystaniem z odnawialnych źródeł energii, ograniczaniem zanieczyszczeń i zużyciem zasobów oraz zapewnieniem wysokiej jakości życia dla mieszkańców. Działania realizowane w ramach wdrażanych koncepcji rozwojowych obejmują procesy rewitalizacji. Rewitalizację miast można interpretować na wiele sposobów w zależności od poziomu rozwoju kraju. W najbardziej rozwiniętych gospodarkach celem jest przywrócenie aktywności w konkurencyjnym kontekście międzynarodowym oraz wdrażanie inicjatyw na rzecz poprawy jakości środowiska, oddziałujących w szeroko pojętym kierunku inteligentnego wzrostu. Natomiast w gospodarkach wschodzących projekty rewitalizacji mają również na celu poprawę nieodpowiednich warunków życia, podniesienie poziomu życia najbardziej potrzebujących grup społecznych oraz wdrożenie lub poprawę podstawowych usług w celu zmniejszenia nierówności (Adamiczka i in., 2018). Rewitalizowane obszary zyskują nowy wymiar przestrzenny, funkcjonalny, społeczny i gospodarczy, który oddziałuje lokalnie w miejscu przekształceń oraz pośrednio wpływa na strukturę całego miasta (Kaczmarek, 2001, s. 8).

Rewitalizacja uznawana jest wśród urbanistów i architektów za skuteczny, zrównoważony instrument wprowadzania społecznie pożądaných i trwałych zmian w obszarach urbanizowanych (Strzelecka, 2011). Strzelecka wskazuje jednak, iż nie każdy model rewitalizacji pozostaje w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Modelem wpisującym się w ideę zrównoważonego rozwoju jest tzw. rewitalizacja integracyjna, uwzględniająca głosy i potrzeby społeczności lokalnej. Natomiast rewitalizacja implementacyjna, która polega na wprowadzeniu nowych funkcji czy form architektoniczno-przestrzennych (w zamian za te, które uległy degradacji lub znisz-

czeniu) w obszarze o istotnym znaczeniu i walorach dla miasta, z pośrednim uwzględnieniem społeczności lokalnych, nie jest zgodna z ideą zrównoważonego rozwoju (Strzelecka, 2011, s. 664, za Kaczmarek, 2001).

Jak zauważa Makuch (2020), rewitalizacja powinna być realizowana zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, a brak odwołania się w ustawie o rewitalizacji do ww. zasady należy uznać za lukę prawną. Autorka podkreśla także brak określenia jednolitych standardów zrównoważonego rozwoju w kompleksowym procesie rewitalizacji i rozważa zasady zrównoważonej rewitalizacji, której celem byłoby zapewnienie takiego procesu odnowy obszarów zdegradowanych, by uwzględnił on integralny rozwój społeczny i gospodarczy zakładający rozsądne korzystanie ze środowiska. Zgodnie ze spostrzeżeniami Ciesiówki (2017) Makuch dostrzega konieczność zapewnienia prawidłowej realizacji procesów rewitalizacji poprzez działania prowadzone integralnie i kompleksowo, co wiąże się z koniecznością podejmowania działań szeroko zakrojonych i w perspektywie długoterminowej (Makuch, 2020).

Co również istotne, proces rewitalizacji wynika zarówno z zasad prawnych (przepisów proceduralnych), jak i ze świadomości władz lokalnych w kontekście jakości życia i potrzeb mieszkańców. Planowanie przestrzenne i polityka zrównoważonego rozwoju są niezbędne dla miasta (Halecki i in., 2022). Przy podejmowaniu procesów rewitalizacji ważne jest również zwiększenie dostępu do terenów zielonych, co wpływa na poprawę jakości życia oraz równości na obszarach miejskich. Bardziej zielone obszary stają się coraz bardziej atrakcyjne dla interesariuszy. Istotne jest dostosowanie zieleni miejskiej do istniejącej zabudowy i praca na rzecz rozwiązania eliminującego nieprawidłowe zagospodarowanie, aby zapewnić społeczeństwu zachowanie cennych krajobrazów i dóbr kulturowych poprzez trwałą zieleń (Halecki i in., 2022).

5. Zakończenie

Działania z zakresu polityki przestrzennej na szczeblu lokalnym to jedno z podstawowych determinant rozwoju społecznego i gospodarczego, a błędy czy zaniechania w tym zakresie mogą przyczynić się do napięć społecznych, problemów ekonomicznych, ekologicznych, demograficznych, a także innych dysfunkcji (Cieślak-Arkuszewska i Purzyński, 2021). Zmiany w ustawodawstwie odpowiadają wyzwaniu związanemu z procesami rewitalizacji w zgodności z rozwojem zrównoważonym, badacze tej tematyki wskazują zaś na wyzwania związane z odpowiednim implementowaniem nowych narzędzi.

Rewitalizację miast można ująć w zależności od kontekstu i podejścia. Przywracanie czy nadawanie nowych funkcji w obszarze miasta może wiązać się ze wzrostem zatrudnienia, przedsiębiorczości i przyciąganiem młodych ludzi, wysoką gęstością zaludnienia, koniecznością optymalizacji użytkowania gruntów i efektywnym gospodarowaniem zasobami, co z kolei wiąże się z negatywnymi skutkami środowiskowymi i społecznymi. Dlatego też autorzy wskazują na konieczność współpracy, zrównowa-

zony rozwój obszarów miejskich wymaga bowiem zaangażowania wszystkich odpowiednich interesariuszy, w tym obywateli, społeczności biznesowej i organizacji pozarządowych, architektów i urbanistów, aby przyczynić się do realizacji wspólnych celów w zintegrowanych ramach. W efekcie pojawiają się różne paradygmaty przekształcania miast w miejsca bardziej przyjazne do życia i następuje implementowanie koncepcji rozwojowych, których odzwierciedleniem jest zwartość, odporność, integracja, cyrkularność i inteligencja.

Bibliografia

- Adamiczka, H., Czarnecka, M. i Mempel-Śnieżyk, A. (2018). Importance of city functions in the process of revitalization. Przedmieście Oławskie case study. *Biblioteka Regionalisty*, (18).
- Andersson, R. (2006). Breaking segregation – rhetorical construct or effective policy? The case of the metropolitan development initiative in Sweden. *Urban Studies*, 43(4).
- Bal-Domańska, B. (2020). Badania rewitalizacji na poziomie gmin. *Samorząd Terytorialny*, (7-8), 95-108.
- Boryczka, E. M. (2019). *Procesy rewitalizacji i ich konsekwencje dla przekształceń bazy ekonomicznej miasta. Przykład miast poprzemysłowych* (rozprawa doktorska). Łódź: Uniwersytet Łódzki.
- Ciesiółka, P. (2017). Rewitalizacja w polityce rozwoju kraju. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, (39), 9-28.
- Ciesiółka, P. (2018). Urban regeneration as a new trend in the development policy in Poland. *Quaestiones Geographicae*, 37(2), 109-123. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Cieślak-Arkuszewska, A. i Purzyński, R. (2021). Miejskowy plan rewitalizacji jako narzędzie kształtowania polityki przestrzennej historycznego centrum małego miasta. *Space – Society – Economy*, (32), 153-181.
- Czaja, S. (2018). Rewitalizacja jako forma wsparcia rozwoju społeczności lokalnej (na przykładzie gminy Dobromierz). *Społeczności Lokalne. Studia Interdyscyplinarne*, (2).
- Dąbrowski, A. (2012). Rewitalizacja obiektów poprzemysłowych na przykładzie „Manufaktury” – dawnych Zakładów Izraela Poznańskiego w Łodzi. W: B. Filipiak (red.), *Przestrzeń w nowych realiach gospodarczych. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu*, (42). Poznań: WSB w Poznaniu.
- Florida, R. (2015). *11 Reasons the UN should make cities the focus of its forthcoming sustainable development goals*. Pobrano z <http://www.citylab.com/work/2014/04/11-reasons-un-should-make-cities-focus-its-new-sustainable-development-goals/8896/>
- Godlewska-Majkowska, H. (2008). Proces rewitalizacji starych okręgów przemysłowych. W: W. Morawski, A. Zawistowski (red.), *Stare okręgi przemysłowe. Dylematy industrializacji i dezindustrializacji*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Halecki, W., Stachura, T., Fudała, W., Stec, A. i Kuboń, S. (2022). Assessment and planning of green spaces in urban parks: A review. *Sustainable Cities and Society*, 104280.
- Jadach-Sepiolo, A. (2017). Razy procesu rewitalizacji – teoria i polskie doświadczenia. *Gospodarka w Praktyce i Teorii*, 4(49).
- Kaczmarek, S. (2001). *Rewitalizacja terenów poprzemysłowych. Nowy wymiar w rozwoju miast*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kumaniecki, K. (1982). *Słownik łacińsko-polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Makuch, K. (2020). Wpływ zasady zrównoważonego rozwoju na proces rewitalizacji w ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji. *Nieruchomości@*, 3(3), 83-93.

- Skalski, K. (red.). (2010). *O budowie metod rewitalizacji w Polsce – aspekty wybrane*. Kraków: Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.
- Strzelecka, E. (2011). Rewitalizacja miast w kontekście zrównoważonego rozwoju. *Budownictwo i Inżynieria Środowiska*, 2(4), 661-668.
- United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Pobrano z <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2015 r., poz. 1777 z późn. zm.)
- Woodbridge, M. (b.d.). *Cities and the Sustainable Development Goals ICLEI BRIEFING SHEET – Urban Issues*, No. 02. Pobrano z <https://www.local2030.org/libra-ry/232/ICLEI-Briefing-Sheets-02-Cities-and-the-Sustainable-Development-Goals.pdf>

The Revitalization Process in the Context of Sustainable Development

Abstract: The chapter discusses issues related to changes occurring in cities that lead to problems with abandoned areas and existing infrastructure. These areas present both challenges and opportunities for urban revitalization, which can bring economic, social, and environmental benefits. Revitalization is considered by urbanists and architects as an effective, sustainable instrument for introducing socially desirable and lasting changes in urbanized areas. Conducting city revitalization processes requires a balanced approach and the involvement of various stakeholders to create more life-friendly and integrated development frameworks. To present the revitalization process in the context of sustainable development, the article first focuses on revitalization goals, then refers to changes in legislation regarding revitalization and the opinions of authors studying this issue. Next, the article presents the concepts of urban development, whose actions implemented as part of the development concepts include revitalization processes.

Keywords: revitalization, sustainable development, city space.